

Autori výstavy:
dr hab. Elżbieta Rączy,
Jakub Izdebski

Grafická koncepcia série:
Aleksandra Kaiper-Miszułowicz

Grafické spracovanie:
Karol Czechowicz

Recenzia:
dr Aleksandra Namysło,
dr hab. Filip Musiał

Fotografia v pozadí:
Wiktoria a Józef Ulmowci,
zo zbierky Mateusza Szpytmy/
Múzea Poliakov zachraňujúcich
Židov počas 2. svetovej vojny – Múzea
rodiny Ulmowcov v Markowej

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Rzeszowie

POLIACI ZACHRAŃUJĄCI ŽIDOV POČAS 2. SVETOVEJ VOJNY

TERITORIÁLNE ROZDELENIE POLSKÉHO ÚZEMIA PO ROKU 1939

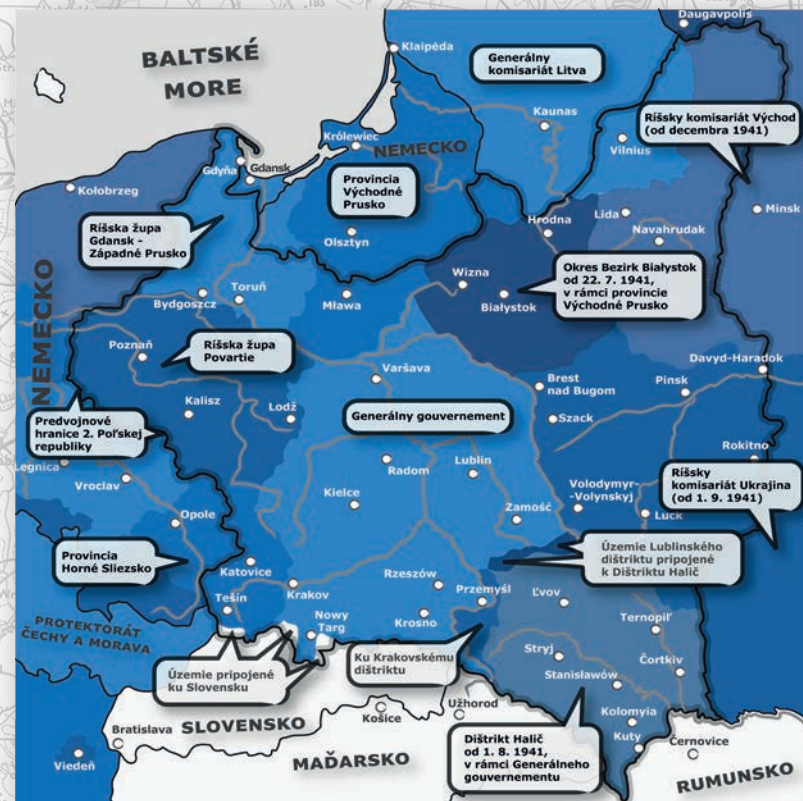
Po útoku Tretej ríše a Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR) v septembri 1939 sa Poľsko ocitlo pod dvoma okupáciami. K Nemecku bola pripojená severná, západná a juhozápadná časť Poľskej republiky. Z územia, ktoré neboli začlenené do Tretej ríše, bol vytvorený Generálny guvernament. Územie na východ od riek Bug a San zase zabral Sovietsky zväz. Po vypuknutí sovietsko-nemeckej vojny v júni 1941 sa celé predvojnové územie Poľska dostalo pod nemeckú okupáciu.

Administratívne členenie na vojvodskej úrovni 2. Poľskej republiky v septembri 1939. Vojvodské mestá sú označené krúžkami s bodkou.

Administratívne členenie poľského územia od 28. 9. 1939 do 22. 6. 1941.

Administratívne členenie poľského územia po 22. 6. 1941 do 4. 1. 1944.

TEROR

Bochnia, 18. 12. 1939. Poprava 51 Poliakov ako odveta za útok na stanovisko nemeckej polície.
Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

Nemecká okupácia poľského územia patrila k jednej z najbrutálnejších v celej Európe. Nemecko od začiatku zavádzalo pre Poliakov surové zákony, ktoré regulovali všetky oblasti ich života. Každý priestupok proti okupantovi a poriadku, ktorý nastolil, vystavoval Poliakov surovým represiam vrátane trestu smrti. Od začiatku okupácie si Nemecko za cieľ mimoriadnej agresie vybralo Židov. V krátkom čase ich Nemci pomocou špeciálnych nariadení úplne eliminovali z ekonomického, kultúrneho a politického života okupovanej krajiny. Nemecké orgány následne židovské obyvateľstvo presídľovali, terorizovali a vraždili. Od roku 1941 rozhodnutím orgánov Tretej ríše boli Židia odsúdení na holokaust.

Šikana Židov v meste Zawiercie (strihanie brady).
Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

Na fotografii v pozadí poprava v lodžskom gete.
Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

POLIACI OBJEKTOM REPREZIEŤ ZA POMOC ŽIDOM

Od októbra 1941 platilo na území Poľska okupovaného Nemeckom nariadenie, ktoré vydal generálny guvernér Hans Frank. Týkalo sa trestu smrti pre Židov, ktorí opustia geto bez náležitého súhlasu, ale aj pre všetkých, ktorí takýmto utečencom poskytnú pomoc. Čin v štádiu pokusu sa považoval za dokonaný čin.

OBWIESZCZENIE

Za zbrodnie wykroczenia przeciwko §§ 1 i 2 Rozporządzenia o zwalczaniu napadów na dzieło niemieckiej odbudowy w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 2. 10. 1943 (Dziennik Rozporządzeń Gen. Gub. Nr. 82/43) zostali przez Sąd doraźny Dowódcy Policji Bezpieczeństwa i SD w Okręgu Krakowskim skazani na karę śmierci:

1. Kuzniec Piotr, bez zawodu, z Zapłaza
2. Aksionow Michał, bez zawodu, z Sileszy
3. Wrucha Bronisław, robotnik, z Chłopic
4. Brudek Franciszek, robotnik, z Chłopic
5. Kowalczyk Bronisław, deślarz, z Antonowa
6. Dyl Ludwik, szlifierz metalowy, z Polów-Anderskich
7. Pałka Ryszard, robotnik tartaczny, z Zarzecz
8. Majkut Antoni, robotnik, z Grodziska-Górnego
9. Kiper Leon, handlarz, z Jarosławia
10. Hanula Michał, spawacz, z Szewskie

Na osobach pod Nr. 1-2 wyrok został już wykonany. Pozostali zasądzeni są przewidziani do ułaskawienia.

Gdyby jednak w następnych 3 miesiącach nastąpiły napady na Niemców, obywateli z Rzeszą Niemiecką sprzymierzonych albo też niemieców, którzy współpracują przy odbudowie Generalnego Gubernatorstwa, to zostanie za każdy napad na jedną z tych osób przynajmniej 10 wyżej wymienionych osób doraźnie rozstrzelanych a to za czyny komunistycznych elementów, przynależni do organizacji komunistycznej i za czyny innych grup nielegalnych, do tych kół przynależne osoby. Za zamachy względnie gwałty na urzędników, które służą niemieckiej odbudowie Gen. Gubernatorstwa, zostanie z wyżej wymienionych tyłu rozstrzelanych, jak to odpowiada ciężkości wypadku.

Dlatego leży w interesie niemieckiej ludności przez odpowiednią współpracę przy uniemożliwieniu aktów gwałtu oraz przez sciganie sprawców, umożliwić przewidzianym do ułaskawienia skorzystanie z aktu łaski.

Der SS- und Polizeiführer
im Distrikt Krakau

Krakau, dnia 23. 2. 1944

ANTONI MAJKUT

býval s rodinou v Grodzisku Górnym neďaleko mesta Leżajsk. Za pomoc dvom Židom bol v marci 1944 zastrelený v łańcute. 9. 2. 2010 mu prezident PR Lech Kaczyński udelil in memoriam Komandérsky kríž radu Polonia Restituta.

Na fotografii Antoni Majkut (hore kenkarta Antoniho Majkuta).
Zo zbierky Ludwika Majkuta

Vpravo nemecký oznam z 23. 2. 1944 o odsúdení Poliakov – vrátane Antoniho Majkuta – na trest smrti.
Zo zbierky Múzea v Przeworsku

OBWIESZCZENIE!

Za zamach morderczy na niemieckich policjantów Straży kolejowej, Wilhelma WEISERA i Rudolfa WEGNERA z Krakowa, jakoteż za napady na dwa pociągi na odcinku Krakau-Cudzynowice-Miechow dnia 26. 1. 1944 zastrzelono dnia 29. 1. 1944 celem ostrzeżenia 80 osób wymienionych w moich obwieszczeniach z dnia 4. 11. i 18. 12. 1943.

Za zbrodnie z §§ 1 i 2 Rozporządzenia o zwalczaniu zamachów zwróconych przeciwko niemieckiemu dziełu odbudowy w Generalnym Gubernatorstwie z dnia 2. 10. 1943 (Dziennik rozporządzeń dla Generalnego Gubernatorstwa Nr. 82/43) zostały zasądzone przez Sąd Doraźny przy Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD für den Distrikt Krakau na karę śmierci następujące osoby:

1. Czuch Edmund
2. Jan Lesiewicz
3. Józef Komalany
4. Witold Zietek
5. Kazimierz Wóbel
6. Józef Piotrowski
7. Jan Ochowski
8. Władysław Witek
9. Władysław Roden
10. Bohdan Szanda
11. Józef Dworzak
12. Antoni Zaleski
13. Kazimierz Ochowski
14. Józef Wilkosz
15. Zbigniew Kluska
16. Franciszek Plekarczyk
17. Władysław Herbich
18. Stefan Gilewicz
19. Bogumił Suchicki
20. Stanisław Lemiełowicz
21. Tadeusz Walda
22. Jan Szobora
23. Karol Leski
24. Antoni Kowalewski
25. Stanisław Kluba
26. Witold Sygierczak
27. Wojciech Kowal
28. Piotr Fajara
29. Stanisław Szeląg
30. Alfons Jabłoński
31. Wojciech Chodździński
32. Józef Twardowski
33. Stanisław Larysz
34. Stanisław Wierzycki
35. Władysław Bartusik
36. Tadeusz Paziuk
37. Władysław Rams
38. Marian Poprawski
39. Franciszek Kawaler
40. Antoni Czapliński
41. Marian Bromboszcz
42. Franciszek Nitko
43. Mieczysław Koczwara
44. Stefan Dąbrowski
45. Franciszek Komosiński
46. Adam Goliński
47. Bronisław Stach
48. Antoni Gawryś
49. Władysław Kubecki
50. Emil Woźniak
51. Franciszek Smajek
52. Antoni Beblot
53. Józef Maj
54. Edward Ryncarz
55. Stanisław Stramski
56. Zbigniew Wilowski

Na osobach wymienionych pod 1-3 wyrok został już wykonany. Pozostali przedstawieni do ułaskawienia.

Leży więc w ręku niemieckiej ludności przez odpowiedni udział w gwałtach i sciganie sprawców umożliwić prz...

Krakau, dnia 29. 1. 1944.

TADEUSZ PAZIUK

(1894-1944) počas 2. svetovej vojny býval v Krakove. Za pomoc Židovke ho gestapo zatklo a posadilo do väzby. Bol zastrelený 29. 1. 1944 v Grębałowe (v tom čase obec, dnes súčasť krakovskej mestskej časti Nowa Huta).

Vedľa na fotografii je Tadeusz Paziuk a oznam o odsúdení Poliakov na trest smrti.
Medzi menovanými je aj Tadeusz Paziuk (č. 36).
Zo zbierky Historického múzea mesta Krakova

POLIACI OBJEKTOM REPRESIÍ ZA POMOC ŽIDOM

V októbri 1942 veliteľ SS a polícia v Generálnom gouvěrnemente rozšířil uplatnenie trestu smrti aj na ostatné zúčastnené osoby. Od tohto momentu sa na okupovanom poľskom území uplatňovala kolektívna zodpovednosť. Jej obeťou sa o. i. stala päťčlenná rodina Baranekovcov z obce Siedliska pri Miechówe, rodina Kowalských, Kosiorovcov, Obuchiewiczovcov, Skoczylasovcov z obcí Stary Ciepiałów a Rekówka, a ako aj deväťčlenná rodina Ulmowcov z Markowej pri Łańcucie. Všetci boli zastrelení alebo upálení zaživa. Spolu s Poliakmi zahynuli aj Židia, ktorých ukrývali.

RODINA KOWALSKÝCH

Bronisława a Adam Kowalskí skrývali dvoch Židov. Rodina Kowalských spolu so svojimi piatimi deťmi, ako aj členovia rodín Obuchiewiczovcov, Skoczylasovcov a Kosiorovcov boli zavraždení 6. 12. 1942 počas pacifikácie v obciach Ciepiałów Stary a Rekówka. Spolu bolo zastrelených alebo zaživa upálených 34 osôb.

Fotografia v pozadí pochádza z publikácie: Grzegorz Górny, Sprawiedliwi. Jak Polacy ratowali Żydów przed Zagładą, Varšava 2013

RODINA BARANEKOVCOV

skrývala vo svojom obydlí židovskú rodinu Gotfriedovcov. 15. 3. 1943 Łucju a Wincentyho Baranekovcov so synmi Henrykom a Tadeuszom, ako aj Židov, ktorých táto rodina skrývala, zastrelili Nemci. V roku 2013 prezident PR Bronisław Komorowski udelil in memoriam Łucji, Katarzyne a Wincyntymu Baranekovcom Komandérske kríže radu Polonia Restituta.

Fotografia hore po pravej strane zobrazuje časť dverí z domu, ktorý patril Baranekovcom. Na dverách sú viditeľné stopy po guľkách.

Zo zbierky Múzea Poliakov zachraňujúcich Židov počas 2. svetovej vojny – Múzea rodiny Ulmowcov v Markowej, fot. Michał Kalisz, 2015

Na fotografii hore po ľavej strane sú Łucja a Wincenty Baranekovci (Zo zbierky Mateusza Szpytmu).

Na fotografiách po pravej strane sú synovia Baranekovcov, zhora: Henryk a Tadeusz (Zo zbierky Múzea histórie poľských Židov POLIN vo Varšave).

RODINA ULMOWCOV

od jesene 1942 skrývala osem Židov: Saula Goldmana a jeho štyroch synov, a okrem toho dve dcéry a vnučku Chaima Goldmana z Markowej. Wiktorii a Józefa Ulmowcov spolu s ich šiestimi deťmi a všetkých skrývajúcich sa Židov zavraždili Nemci 24. 3. 1944. Wiktorii a Józefovi Ulmowcom bol 13. 9. 1995 udeľený in memoriam titul Spravodlivý medzi národmi.

Fotografie zo zbierky Mateusza Szpytmu / zo zbierky Múzea Poliakov zachraňujúcich Židov počas 2. svetovej vojny – Múzea rodiny Ulmowcov v Markowej

INDIVIDUÁLNA POMOC

Od druhej polovice roku 1941 začali Nemci na okupovanom poľskom území vyhladzovaním židovského obyvateľstva. Napriek ťažkým každodenným životným podmienkam, teroru a vraždám, ktorých sa dopúšťali Nemci voči Poliakom, a aj napriek vzájomným antipatiám, ktoré rozdeľovali poľské a židovské obyvateľstvo, sa našli Poliaci, ktorí sa rozhodli pomôcť Židom, aby prežili nemeckú okupáciu. Išlo predovšetkým o individuálne skutky jednotlivých osôb, ktorých často podporovala rodina a blízki.

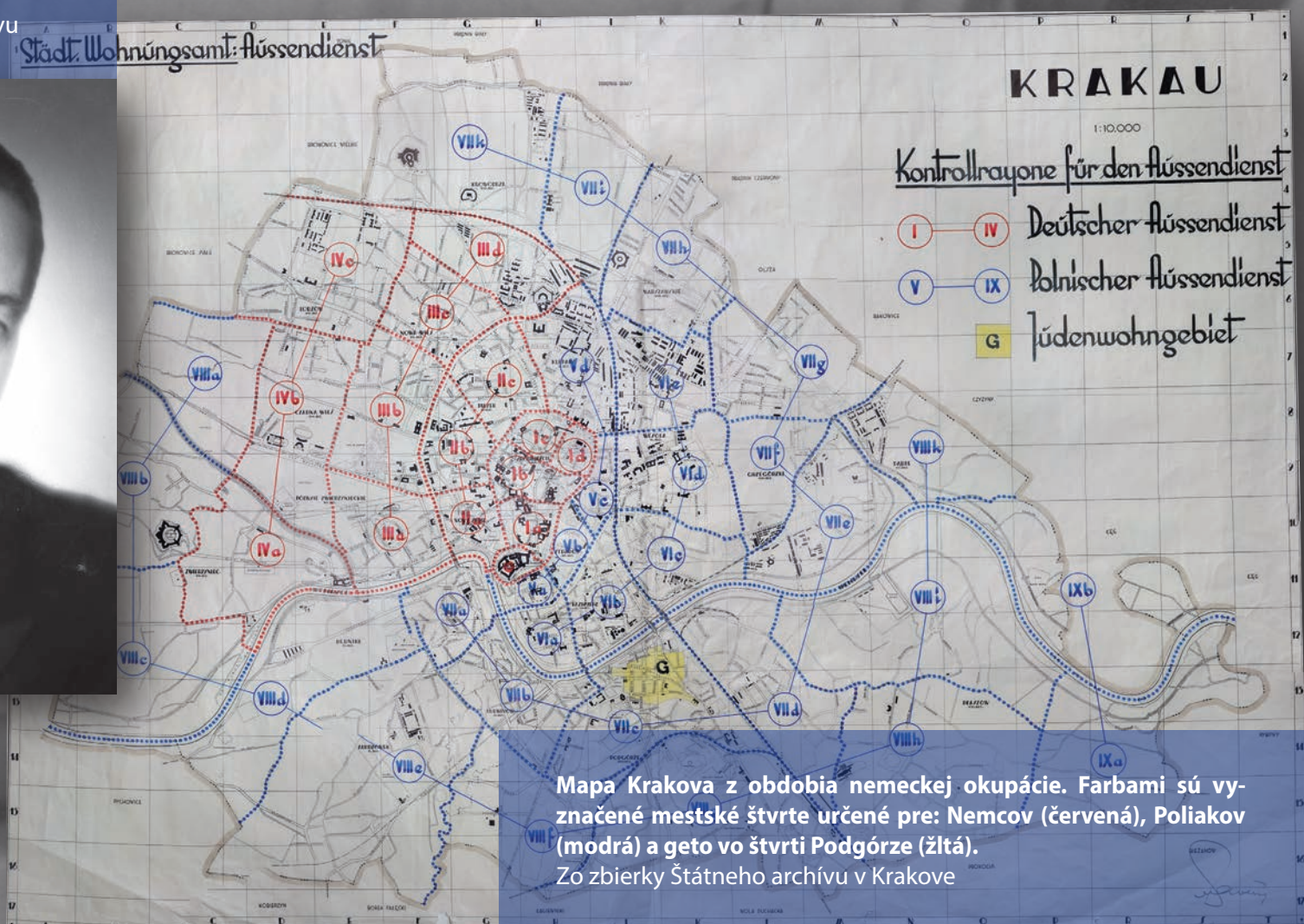
MIECZYŚLAW FOGG

Jeden z najznámejších poľských spevákov. Vo svojom varšavskom byte skrýval trojčlennú rodinu Singerovcov. Pomáhal tiež trom iným židovským známym, ktorým poskytol dočasný úkryt a prinášal im stravu. 26. 10. 1989 bol Mieczysław Fogg vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi. Fotografia zo zbierky Národného digitálneho archívu

TADEUSZ PANKIEWICZ

Poľský farmaceut. Počas nemeckej okupácie prevádzkoval lekáreň „Pod orlom“ na území krakovského geta. Využíval ju na to, aby pomáhal Židom. Sprostredkoval pašovanie liekov a peňazí pre obyvateľov geta. V tomto konaní mu pomáhal aj personál lekárne. 10. 2. 1983 bol Tadeusz Pankiewicz vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi.

Na fotografii v pozadí Tadeusz Pankiewicz počas práce v lekární. Po ľavej strane pracovníčka lekárne Helena Krywaniuk. Zo zbierky Historického múzea mesta Krakova

Mapa Krakova z obdobia nemeckej okupácie. Farbami sú vyznačené mestské štvrte určené pre: Nemcov (červená), Poliakov (modrá) a geto vo štvrti Podgórze (žltá). Zo zbierky Štátneho archívu v Krakove

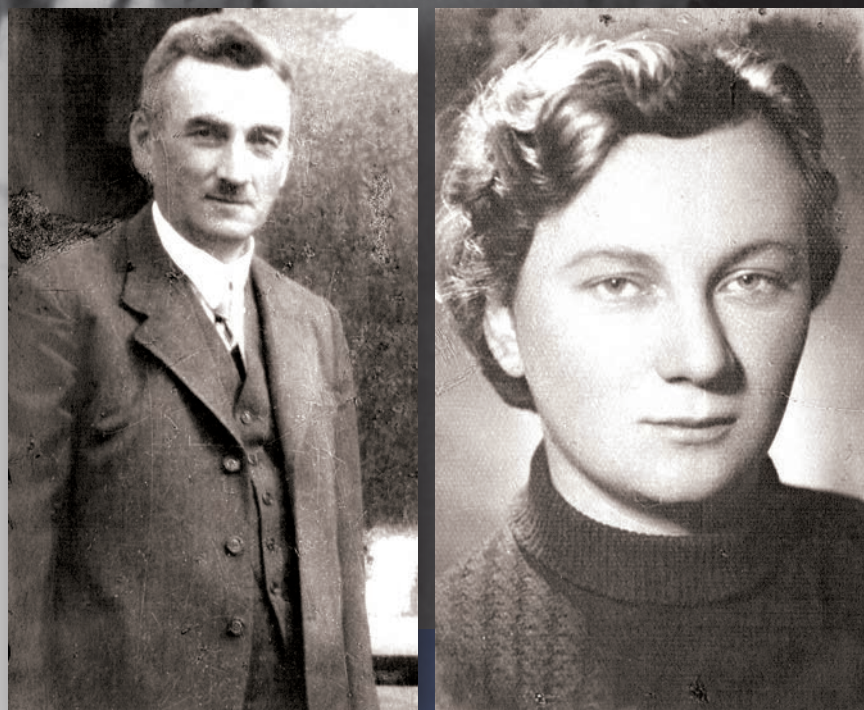

INDIVIDUÁLNA POMOC

MARIA FEDECKA

Spolu s rodinou bývala vo Vilniuse. V rokoch 1942 – 1944 v Lebiode Wielkiej (novogrodské vojvodstvo), v rodnom obydlí manžela umiestňovala Židov z vilniuskeho geta, a následne sa pre nich snažila vybaviť tzv. árijské doklady a hľadala im zamestnanie a úkryt. Mohla sa pritom spoľahnúť na pomoc rodiny a priateľov. 4. 1. 1987 bola Maria Fedecká in memoriam vyznamenaná titulom Spravodlivý medzi národmi.

JÓZEF KLESZCZYŃSKI A JEHO DCÉRA ZOFIA

Bývali na statku v Jakubowiciach (v súčasnosti proszowický okres v malopoľskom vojvodstve). Od roku 1942 do konca nemeckej okupácie rodina Kleszczyńských poskytovala stravu židovskej rodine Łapovcov (matke s tromi maloletými deťmi), ktorú skrývala v blízkej dedine.

Na fotografiách Józef a Zofia Kleszczyński
Zo zbierky Krystyny Esteves

Na fotografii v pozadí Maria a Stanisław Fedeckí s dcérou Barbarou
Z publikácie: *Polscy Sprawiedliwi – Przywracanie Pamięci* (www.sprawiedliwi.org.pl) / zo zbierky Múzea histórie poľských Židov POLIN vo Varšave

Na fotografii hore Maria Fedecká a zachránená Dala Smilg. Dole dom Fedeckých v Lebiode Wielkiej.
Z publikácie: *Polscy Sprawiedliwi – Przywracanie Pamięci* (www.sprawiedliwi.org.pl) / zo zbierky Múzea histórie poľských Židov POLIN vo Varšave

INDIVIDUÁLNA POMOC

RODINA CZAJKOWSKÝCH

Počas nemeckej okupácie bývala rodina v obci Zręcin pri Krosne. V lete 1942 štvorčlenná rodina Lipinerovcov, dvaja bratia Bergmanovci a Chaskiel Morgenstern a Josef Brajtowicz sa vybrali k bývalým susedom – Czajkowským a požiadali ich o úkryt. Czajkowskí im vytvorili skrýšu v chlieve, kde následne skrývali Židov dva roky. Všetkým sa podarilo prežiť.

4. 6. 1963 Bronisława a Szymon Czajkowskí boli vyznamenaní titulom Spravodlivý medzi národmi, Andrzej Czajkowski – 28. 2. 1985, a Bronisława Czajkowska-Lipińska a Walerian Czajkowski – 24. 2. 1988.

Zľava: Irena a Chaskiel Morgensternovci, Bronisława Czajkowska.
Zo zbierky rodiny Lipińských

Rodný dom Czajkowských v Zręcine spolu s hospodárskymi budovami.
Fot. Igor Witowicz

Sonia Pomeranc s Andrzejom Czajkowským pred budovami, kde sa počas okupácie skrývala spolu s ďalšími Židmi.
Zo zbierky rodiny Lipińských

POMOC DUCHOVENSTVA

Do pomoci židovskému obyvateľstvu sa zapojila aj časť rehoľného a diecézneho duchovenstva rôznych kresťanských denominácií. Skrývali Židov na farách, v kláštoroch, vystavovali im krstné listy a poskytovali im obživu.

O. MARCELII GODLEWSKI

O. prelat Marcelii Godlewski (1865 – 1945) bol v rokoch 1915 – 1945 farárom v Kostole Všetkých svätých vo Varšave. Počas nemeckej okupácie sa Farnosť Všetkých svätých ocitla na území geta. O. Godlewski sa zúčastňoval na pašovaní potravín a liekov do geta, vybavoval falošné doklady pre Židov a pomáhal im skrývať sa. O. Marcelli Godlewski bol 14. 7. 2009 vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi.

Fotografia zo zbierky o. Piotra Walendzika

FELIKS TEODOR GOETH

Pastor evanjelicko-augsburského vyznania, vojenský duchovný s hodnosťou plukovníka. Počas vojny býval vo Varšave. Doručil 160 opečiatkovaných prázdnych formulárov krstných listov a potvrdení o krste Dr. Michałowi Lityńskému z Ujazdowskej nemocnice vo Varšave. Dr. Lityński ich vyplňal a odovzdával osobám, ktoré boli nútené skrývať sa pred okupačnými orgánmi. Minimálne 50 z týchto dokladov dostali Židia.

Fotografia zo zbierky Židovského historického inštitútu

Na fotografii v pozadí je skupina detí s ukrajinským rehoľníkom Danilom Tymčinom v sirotinci v Unive (przemyslský okres). Medzi deťmi sú traja skrývajúci sa židovskí chlapci: Leon Chameides, Adam Rotfeld, Oded Amarant.

Sirotinec patrilo Gréckokatolíckej cirkvi. Prevádzkoval ho Klemens Szeptycki so súhlasom svojho brata Andrzeja Szeptyckého, najvyššieho predstaviteľa Gréckokatolíckej cirkvi.

Vo februári 1995 bol Klemens Szeptycki vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi. V roku 2001 ho kanonizoval pápež Ján Pavol II. 13. 11. 2008 prezident PR Lech Kaczyński udelil Klemensovi Szeptyckému in memoriam Komandérsky kríž radu Polonia Restituta.

Fotografia zo zbierky Leona Chameidesa

O. WŁADYSŁAW GŁOWACKI

O. Głowacki vystavil minimálne piatim Židom árijské krstné listy, a od augusta 1942 až do konca nemeckej okupácie vo farnosti vo varšavskej štvrti Służewiec skrýval Židovku Helenu Łabędź. 28. 10. 1982 bol vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi.

Fotografia zo zbierky Židovského historického inštitútu

POMOC DUCHOVENSTVA

Reholné sestry, ktoré prevádzkovali sirotince a nemocnice, mali najviac príležitostí skrývať židovské deti medzi svojich zverencov. Jednými z nich boli rehoľníčky z Kongregácie sestier františkánok Máriinej Rodiny zo Sambora (bývalé Ivvovské vojvodstvo, v súčasnosti Ukrajina), ktoré ukryvali skupinu židovských detí. Medzi preživšími bol okrem iného Jerzy Bander. Narodil sa v nemeckom väzení v Sambore v roku 1942. Odtiaľ ho odniesli a následne ho v sirotinci Sestier františkánok Máriinej rodiny ukryla Polka Maria Wachułka.

Jerzy Bander.
Zo zbierky Jerzyho Bandera

Maria Wachułka.
Zo zbierky
Jerzyho Bandera

Na fotografii v pozadí je budova, v ktorej Sestry františkánky prevádzkovali opatrovňu, kde skrývali židovské deti.
Fot. Igor Witowicz, 2018

Sestra Celina Aniela Kędzierska s deťmi v sirotinci v Sambore. 14. 1. 2015 bola vyznamenaná titulom Spravodlivý medzi národmi.
Zo zbierky Marie Urbanowicz

ORGANIZOVANÁ POMOC

Dňa 27. 9. 1942 z iniciatívy Zofie Kossak-Szczuckej a Wandy Kraheleskej-Filipowicz vznikol Dočasný výbor na pomoc Židom, ktorý sa 4. 12. 1942 pretvoril na Radu pomoci Židom „Żegota“. Bola to jediná ilegálna organizácia v Európe, ktorú podporovala poľská exilová vláda. Cieľom „Żegoty“ bolo poskytovať pomoc židovskému obyvateľstvu v okupovanej krajine. Spolupracoval s ňou o. i. Władysław Bartoszewski, politik a publicista, ako aj Irena Sendler, ktorá od septembra 1943 viedla oddelenie „Żegoty“ pre deti.

IRENA SENDLER

V rámci svojho pôsobenia v ilegalite sa venovala akcii záchrany židovských detí z varšavského geta. Spolu so svojimi spolupracovníkmi zachránila niekoľko stoviek detí, ich presný počet ostáva neznámy. 19. 10. 1965 bola vyznamenaná titulom **Spravodlivý medzi národmi**.
Zo zbierky Wikimedia Commons

Na fotografii v pozadí prvý zľava stojí Władysław Bartoszewski. 14. 12. 1965 bol vyznamenaný titulom **Spravodlivý medzi národmi**.
Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

Julian Grobelny, prvý predseda Rady pomoci Židom „Żegota“ (január 1943 – marec 1944). 8. 3. 1987 bol Julian Grobelny vyznamenaný titulom **Spravodlivý medzi národmi**.
Fotografia zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

Stwierdzam, że niżej wymienione osoby współpracowały ze mną na odcinku ratowania ludności żydowskiej w ramach akcji Rady Pomocy Żydom.

Z I	ośrodka opieki	1. Szubowska-Frankowska, Mickiewicza 25 m.123
II	"	2. Drodowska-Nogowicowa, Piłsna 15 m.49
III	"	3. Franciszkiewicz 2.prac., ul. Żwirki 18 m.14
IV	"	4. Nowak H. Lubelska 30-32
V	"	5. Wyrobkova-Deławska W., Krasiańskiego 18
VI	"	6. Grabowska J. Łódź, ul. Żwirki 18 m.14
VII	"	7. Bilweta J. prac.KO PZPR Zakład Historii Partii
VIII	"	8. Witkiewicz A. Szukiego 27 m.18
IX	"	9. Ferster W. pracuje w Str.Demokr. Jasna 6
X	"	10. Papusiński St. Leowska 3
XI	"	11. Kucakowska I., Akademicka 3 m.21

Z centrali Wydziału op.:

- ✓ 12. Palenter M. Dalibora 1
- ✓ 13. Dr. Łącki E. Al. 3 Maja 14
- ✓ 14. Dr. Maykowski J., Targowa 84
- ✓ 15. Krasnodębska M. Kobylka, Żymirskiego 44.
- ✓ 16. Dobraczyński J., Hetmańska 42
- ✓ 17. Piotrowska J. Lekarska 9 m.1
- ✓ 18. Schultz I., Wspólna 52-54 m.27

Osoby pracujące w różnych instytucjach:

- ✓ 19. Palester-Chlebowski M., Łowicka 51-53
- ✓ 20. Dr. prof. Trojanowski A., Kozia 5
- ✓ 21. Szeszkotki, Iowartowskiego 10 m.11, pielęgniarka
- ✓ 22. Kukulka M., ul. Beszty 2 u córki Pał M. nauczyca
- ✓ 23. Busoldowa, Józefa k-W. polozna
- ✓ 24. Dr. Rudolf-Skokowska M., Opoczyńska 10
- ✓ 25. Łowicka-Malinowska H. Kobylka, Żymirskiego 44.
- ✓ 26. Klimowicz A., Łowicka 51-53
- ✓ 27. S.S. Sława, Zakład dla dzieci w Turkowicach k. Lublina
- ✓ 28. S.S. Rodziny Marii - Zakład w Prudach k. W-wy.
- ✓ 29. Centrala S.S. Rodziny Marii, Hoża, Matka Getter.

Do listy tej dołączono jeszcze 15 osób, które spinały w czasie wojny.

Irena Sendlerowa
Plac na Rozdrożu 3 m.22
tel 819-43

Warszawa, dn. 26. IV. 63 r.

Výkaz spolupracovníkov Ireny Sendler zapojených do akcie pomoci židovským deťom.
Zo zbierky Židovského historického inštitútu vo Varšave

POMOC ZA HRANICAMI OKUPOVANÉHO POLSKA

Okrem okupovaného Poľska sa Židom odsúdeným na holokaust dostalo pomocia inde. V Berne fungovala skupina poľských diplomatov (Konstanty Rokicki, Aleksander Ładoś, Stefan Ryniewicz, Juliusz Kùhl), ktorí spoločne so židovskými aktivistami vytvorili centrum nelegálnej výroby juhoamerických pasov, ktoré následne odovzdávali Židom ohrozeným holokaustom. V Maďarsku sa do akcie záchrany židovského obyvateľstva zapojil Henryk Sławik. Zavraždili ho Nemci v koncentračnom tábore Mauthausen-Gusen. Kuriéri Podzemného poľského štátu odovzdávali spojencom informácie o tom, ako Nemci vyhladzujú Židov na území okupovaného Poľska, a apelovali na to, aby štáty prijali potrebné kroky s cieľom zastaviť holokaust.

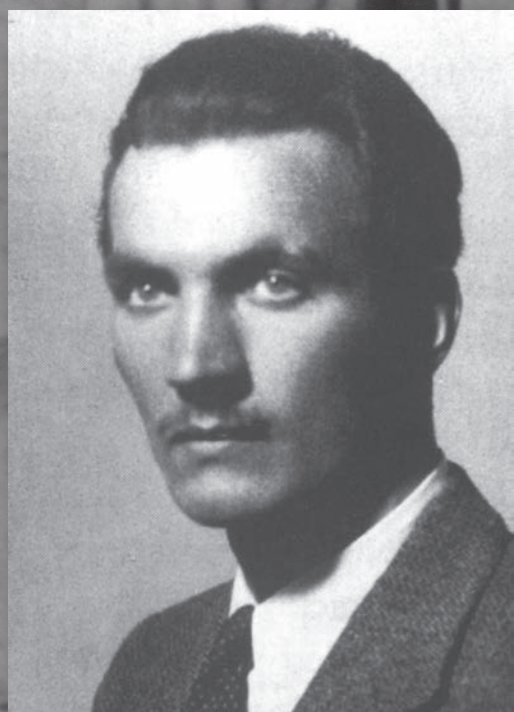

Sírotinec vo Váci pri Dunaji pre deti poľských Židov. Prevádzkovali ho Henryk Sławik a Józef Antall.
Zo zbierky Grzegorza Łubczyka

HENRYK SŁAWIK

Spoločenský a politický aktivista, viedol Občiansky výbor starostlivosti o poľských utečencov v Maďarsku. Pomáhal o. i. vyrábať nelegálne doklady, čím podľa Jad Vašem zachránil okolo 5 tisíc Židov. 27. 1. 1977 bol vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi. V roku 2010 mu prezident Lech Kaczyński udelil in memoriam vyznamenanie Rad bieleho orla.

Na fotografii v pozadí je Henryk Sławik s dcérou Krystynou.
Zo zbierky Grzegorza Łubczyka

JAN KARSKI (vl. menom Jan Koziński)

Kuriér Podzemného poľského štátu bol 2. 6. 1982 vyznamenaný titulom Spravodlivý medzi národmi. V roku 1994 mu vláda Izraela udelila čestné občianstvo, a prezident Poľskej republiky Lech Wałęsa Rad bieleho orla. V roku 2012 prezident USA Barack Obama vyznamenal Jana Karského Prezidentskou medailou slobody.

Fotografia z publikácie: *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations Rescuers of Jews during the Holocaust*, Jeruzalem 2004

ALEKSANDER ŁADOŚ

Poľský diplomat a politik. Od mája 1940 do júla 1945 zastával pozíciu veľvyslanca Poľskej republiky vo Švajčiarsku. Aleksander Ładoś v rámci svojho pôsobenia v poľskej diplomatickej službe okrem iného odovzdával peniaze židovským organizáciám vo varšavskom gete určené na vykúpanie Židov z rúk gestapa.

Fotografia zo zbierky Národného digitálneho archívu

V OHROZENÍ

Vela skrývajúcich sa Židov, ale aj Poliakov, ktorí im pomáhali, žilo v neustálom ohrození. Časť okolia bola z rôznych dôvodov k židovskému obyvateľstvu nepriateľsky nastavená. Stávalo sa, že na utečencov z geta donášali alebo ich vydierali. Miera takéhoto správania musela byť značná, keďže časť poľského podzemia bojujúceho za nezávislosť sa snažila zakročovať proti takýmto skutkom.

SZANTAŻE I ICH ZWALCZANIE

Kierownictwo Walki Cywilnej komunikuje: „Społeczeństwo polskie, mimo iż samo jest ofiarą okropnego teroru, ze zgrozą i głębokim współczuciem patrzy na mordowanie przez Niemców resztek ludności żydowskiej w Polsce. Założyło ono przeciwko tej zbrodni protest, który doszedł do wiadomości całego wolnego świata, zaś Żydom, którzy zbiegli z getta lub z obozów kaźni — udzieliło tak wydatnej pomocy, że okupant opublikował zarządzenie, grożące śmiercią tym Polakom, którzy pomagają ukrywającym się Żydom. Niemniej znalazły się jednostki, wyzute ze czci i sumienia, rekrutujące się ze świata przestępczego, które stwarzających Żydów i Żydów samych.

K.W.C. ostrzega, że tego rodzaju wypadki szantażu są rejestrowane i będą karane z całą surowością prawa, w miarę możliwości już obecnie, a w każdym razie w przyszłości“.

ZAGRANICA

DZIAŁANIA WOJENNE

Fortuna kołem się toczy. Przed tygodniem czyniąc przegląd wojenny na wschodzie wypowiedzieliśmy zdanie o niebezpieczeństwie tego momentu każdej akcji ofensywnej, kiedy prowadzący ofensywę, oderwawszy się daleko od swych baz zaopatrzenia i zużywszy siły ludzkie i materiały wojenne, resztką ich dobija do wyznaczonych sobie granic działań ofensywnych. W złą widac chwilę wypowiedzieliśmy to zdanie. Tydzień sprawozdawczy był bowiem tygodniem dramatycznym dla wojsk sowieckich. Wyznaczona przez sztab sowiecki linja Dniepru — okazała się zbyt odległą dla wyczerpanych dziesięcioletnią ofensywą wojsk. Grupa niemieckich armij południowych, wzmocniona kilkudziesięcioma dywizjami rezerwowymi i skoncentrowana w rejonie Zagłębia Donieckiego, spowodowała kryzys w działaniach. Jeszcze przed dwoma tygodniami wydawało się, że gra zakończy się na południu „na remis“, że równowaga sił i roztopy spowodują tylko to, iż ofensywa sowiecka utknie, zaś Niemcy nie będą zdolni do poważniejszej operacji zaczepnej i że na skutek tego nastąpi tu paromiesięczna przerwa w akcji. Okazało się jednak, że przypuszczenia te były błędne. Wyczerpanie sowieckie było większe, niż pierwotnie sądzono, zaś skoncentrowane armie nie

mieckie okazały się zdolne do silnego uderzenia.

W tygodniu sprawozdawczym siły niemieckie, łamiąc kilkakrotne próby sowieckiego oporu, nie tylko zlikwidowały resztki klina sowieckiego wymierzonego przed miesiącem w kierunku kolana Dniepru, lecz zachwiały całym wielkim południowym frontem sowieckim. Padł Charków. Bolszewicy zostali wyparci z Achtyrki, Bogoduchowa, Grajworona i Borysówki. Wojska niemieckie pod Iziumem i Woroszyłowgradem walczą o przeprawę przez Doniec. Zachodni brzeg Dońca jest już niemal całkowicie w rękach niemieckich i walki w tej chwili odbywają się na terenie zeszlatorocznych umocnień sowieckich (umocnień z wiosny 1942).

Trudno przewidzieć dalszy bieg zdarzeń. Położenie sowieckie jest ciężkie. Na dobro wojsk sowieckich zapisać należy to, że odwrót nie jest panicznym, że straty w jeńcach i sprzęcie są stosunkowo niewielkie. Jeśli dodać do tego, że w tej chwili oparły się oddziały sowieckie o swe zeszlatoroczne umocnienia i jeśli wziąć pod uwagę, że rozpoczęły się już nad Dońcem wiosenne deszcze — można mieć pewną nadzieję, że Bolszewikom uda się w najbliższych paru tygodniach opanować położenie. Oczywiście — pewności żadnej w tym względzie nie ma. Inicjatywa wojenna na południu przeszła bowiem teraz w ręce niemieckie.

W tej sytuacji jest rzeczą zrozumiałą, że nacisk sowiecki w rejonie Orła zelał, całe zaś wyrzucenie sowieckiego

Správa publikovaná v periodiku Biuletyn Informacyjny (najvýznamnejší tlačový orgán Armie Krajowej) týkajúca sa boja proti vydieraniu skrývajúcich sa Židov a Poliakov, ktorí im pomáhali. Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Z mocy wyroków Sądu Specjalnego Cywilnego Okręgu Warszawskiego — zostali skazani na śmierć oraz utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych:

1. ZDANOWSKI Tomasz-Stanisław, adwokat we Włochach, za działanie na szkodę Narodu Polskiego w charakterze konfidenta władz niemieckich (Gestapo).
2. RUTKOWSKI Franciszek, podmajor Wodociągów i Kanalizacji w Warszawie.
3. ŁĄCZYŃSKI Aleksander, b. soltys granady Osieck pow. Garwolin.
4. GIEDROYC-MORDASIEWICZ Maria Wanda, tłumaczka Dyrekcji Policji Kryminalnej w Warszawie, za szpiegowanie Polaków i denuncjowanie ich przed władzami niemieckimi.
5. MAGALAS Eugeniusz, Ukrainiec, pracownik Urzędu Pracy w Warszawie, za współpracę z okupantem w akcji wyłapywania i wywożenia ludności polskiej na roboty przymusowe do Rzeszy.
6. ROZMUS Antoni, plutonowy Policji Kryminalnej, funkcjonariusz obozu karnego dla Polaków przy ul. Gęsiej w Warszawie.
7. WANDYDZ Ździsław, sierżant Policji Kryminalnej, intendent obozu karnego dla Polaków przy ulicy Gęsiej w Warszawie, za znęcanie się nad osobami osadzonymi w obozie karnym i wymuszanie od nich okupów.
8. PILNIK Bogusław Jan, zam. Warszawa, ul. Pierackiego 17, za szantażowanie i wydawanie w ręce władz niemieckich ukrywających się obywateli polskich narod. żydowskiej.
9. WIEHCINSKI vel WICHCINSKI Czesław, funkcjonariusz Kolejowego Urzędu Śledczego w Warszawie, ul. Chałubińskiego, za bezpodstawne ściganie działań popełnianych na szkodę okupanta na terenach kolejowych i za znęcanie się nad osobami zatrzymanymi na tych terenach.

Z mocy wyroku Wojskowego Sądu Specjalnego w Warszawie został skazany na śmierć:

10. GRZELAK Tomasz, zam. w Warszawie, za sprzedaż powierzonej mu pod opiekę broni.
- Wszystkie wyroki zostały wykonane przez zastrzelenie.

KIEROWNICTWO WALKI PODZIEMNEJ

Civilné špeciálne sudy (ako súdny orgán Podzemného poľského štátu) vznikli v decembri 1942. Hneď po vzniku začali trestať zločincov vrátane vydieračov.

Oznámenie o rozsudkoch smrti, ktoré boli vydané na udavačov, konfidentov, policajtov a vydieračov. Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

Do
Pobratu „Gestapo“
w Radymnie.

Proszę ci niejaki jenerał Władysław mieszkaniec m. Łukowa
decnie naoni słońcy tygodniowy lat około 17-tu, jest nosicielem
gazetek na tuncie m. Łukowa. Proszę jęgo nie wieść o jego zajęcia, i po
zwalają mu wtóżyć się po mieście gdzie swym kolegom rozdaje te
zakazane gazety.

Sprawyjacił.

Łuków dnia 18/II. 41.

Do
szanownego pana Kreisshauptmann
Mprzejmnie proszę przysię do
wiadomości.

Żyd Lejtmann Teck zamieszkały
w Łukowie, codziennie na
ulicy rozmawia o polityce
i to wszystko przecierko
rzędoni Niemieckiemu
młanowicie opowiada o bezbardowaniu
w Niemczech. o braku jedzenia
i.t.d.

Udania židovského obyvateľstva boli adresované nemeckým orgánom. Zo zbierky Inštitútu národnej pamäti

Warszawa, 12.9.1940

W domu przy ul. Koszykowej Nr. 53 m. 38 mieszka żyd chrzczony
W. H a l b e r , którego rodzice żydzi niechrzeni zostali usunięci
z domu przy ul. Koszykowej Nr. 51

Żyd ten, tak ja sądzę, działa na niekorzyść Niemiec, rozdaje
ulotki komunistyczne różnym znajomym i nieznanym. Pomaga mu w tym
jego kochanka i przyjaciele.

Mimo że fizjonomia jego zdradza semitę /jasny blondyn z dużym nosem/
to jednak uchodzi za aryjczyka i nie nosi opaski żydowskiej.

Czuję się w obowiązku powiadomić o tem Władze, gdyż akcja ta
zatacza coraz szersze kręgi. Ulotkę taką dołączam do listu.

Heil Hitler !

POTVRDENIA ZACHRÁNENÝCH O POMOCI, KTOREJ SA IM DOSTALO

Potvrdenia miestnych židovských výborov a potvrdenia zachránených o pomoci, ktorej sa im dostalo od Poliakov.

Protokół
spisany dnia 31 marca 1947 w Wroclawiu.
Obecni: podpisani.
Zgłaszają się Jendrach Helena, lat 43, mieszkająca w ul. Świdnickiej, p. Brodów pow. Wrocław i pości o przyznaniu jej zapomogi, gdyż znajduje się obecnie w trudnych warunkach, a w czasie inwazji niemieckiej przechowała u siebie małżonka Stanisława, którego w niebezpieczeństwie zbliżającym do niej przetrzymała. Ponieważ nie miała żadnych środków dalej jej utrzymanie i utrzymywanie jej w domu kosztowało do roku 1945. Gdy przyjechała do Wrocławia oddała do komitetu, który ją odezwał do domu dziecka w Piastowskiej. Stamtąd ona wróciła do miasta, a ja ją odprowadziłam do komitetu. Stąd obrzuciła, jak dotąd nie wiadomo, a obecnie przebywa u Janki Rosenfelda.
Proszę o ile możności o pomoc odcieczną dla mojej córki, gdyż nie mam jej kupić.
Po odczytaniu podpisano
Włodzisław Helcuz

Warszawa, dn. 27.12.47
L. d. 39/47
Zaświadczenie.
Ministerstwo Wewnętrznych Spraw i Administracji
nie po przeprowadzeniu dochodzenia stwierdza, że ob. Gombiński Pan Helena urodzona 22.11.1894 r. w Warszawie, w czasie okupacji niemieckiej w Warszawie, przy pomocy swojego brata, który przebywał w Warszawie, udało jej się uciec z Warszawy do Białegostoku. Po przyjeździe do Białegostoku została przyjęta przez rodziców, którzy ją utrzymywali do czasu jej powrotu do Warszawy. Wobec powyższego Ministerstwo Wewnętrznych Spraw i Administracji stwierdza, że ob. Gombiński Pan Helena urodzona 22.11.1894 r. w Warszawie, w czasie okupacji niemieckiej w Warszawie, przy pomocy swojego brata, który przebywał w Warszawie, udało jej się uciec z Warszawy do Białegostoku. Po przyjeździe do Białegostoku została przyjęta przez rodziców, którzy ją utrzymywali do czasu jej powrotu do Warszawy.

Warszawa, dn. 4/11 1946.3
809.8
Waldstadt.
12. VIII. 46.
Drogi Panie Gruel.
Po przesłaniu mojego Pana zawiadomienia że jestem Bogu Dzieki zdrowy. Bardzo miłe było się przez te dni od Pana nie otrzymać.
Ja bardzo ulegał piasek do Pana bardzo proszę aby Pan nie zabrał papierów i mi napisał.
Obejrnie znajduję się w domu dziecka, jest mi bardzo dobrze. Mam nadzieję że wkrótce wyjadę do kraju do Palestyny. Chciał mi Pan napisać bo może myślisz że ja w ogóle zapomniałem, ale wierzę mi że jeszcze o coś ma sekundę nie zapomniałem, i może dobrze może wspominać i będzie wspominać. Oby Bog dał jak najprędzej dojechać celu. Bardzo proszę o ile będzie mojej pomocy odwdzięczę się Panem.
Pasek nie zapominający był syn ciężkiej niedoli
Wagner Szalom
Rose Fedile.

OSTWIADCZENIE
Ja niżej podpisany Fiterman Majer zam. w Lublinie przy ul. Oswardtek 4 a świadcząc, że wiadomości są, iż ob. Kida Józef zam. w ul. Kępa Rudniecka przy ul. Waj. Rzeszowskiach przechowywał w okresie okupacji niemieckiej w zagrodzie rodzinnej żydowskiej z Ulanowa nazwiskiem Geratner składającą się z szesnastu osób. Przechowywując naradzała swoje życie i resztę te zupełnie bezinteresownie. Prawdziwość powyższych danych stwierdzam swoim własnym doświadczeniem i podpisem.
Lublin dnia 13 marca 1947 r.
L. d. W.K.Z. w Lublinie 325/47
Własnoręcznie podpis ob. Fitermana Majera stwierdzony.
Sekretarz
- /Nisenzon
Przewodniczący
- /Kida

ŻYDOWSKI INSTYTUT HISTORYCZNY przy C. K. ŻYDÓW w POLSCE
יְהוּדִישׁ הִיסְטוֹרְיִשְׁתַּיִן אֶרֶץ פּוֹלְשָׁה בְּיָדֵינוּ אֶת מְסָמְכֵינוּ
JEWISH HISTORICAL INSTITUTE at the CENTR. COM. of JEWS in POLAND
L. d. 5/11/47
Warszawa, dn. 5.11.1947
Tomaszki 5. Tel. 8.89.18
Zaświadczenie.
Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie na podstawie posiadanych dokumentów zaświadcza, że ob. Julian Duczek, zamieszkały w Warszawie przy ul. Bielańskiej 45, ukrywał w czasie okupacji niemieckiej w swym domu na Bielańskiej kilku Żydów. Zaświadczenie niniejsze wydano dla przedłożenia Wydziałowi Opieki Społecznej przy C.K. Żydów w Polsce.
Warszawa, dnia 12 stycznia 1948 r.
Sekretarz Generalny
mgr. R. Gerber
Dyrektor
mgr. N. Blumenthal

Zaświadczenie
Niniejszym zaświadcza, iż w okresie okupacji niemieckiej w Warszawie przy ul. Siemkiewicza 27/27 ukrywał się w gm. Złoczyn, którego kartę rozpoznawczą wyrobił p. Jaworowski Antoni - b. sz. sekret. gminy, również meldował go w biurze meldunkowym na nazwisko Stefania Franciszka. Jego pomocnikiem był arcydziełnik przy policjanta Jastrąb, a następnie miał polecenie, gdy się zawiadomił przez szereg czasu okupacji w domu p. Jaworowskiego nie uczynił, gdyż przebiegał przez szereg czasu okupacji w Warszawie i tym razem został w nocy aresztowany - z trudem zatrzymanym w areszcie. Tym razem został w nocy aresztowany przez szereg uniknąć większych konsekwencji. Tym razem został w nocy aresztowany przez szereg czasu dwie rodziny pod tym nazwiskiem, które w 1945 wyjechały na zachód. Powyższe nie tylko ja, lecz także szereg świadków może stwierdzić pod odpowiedzialnością sądową-karną.
P. Jaworowski - zasługuje na wielkie uznanie.
Złoczyn, dnia 9. IV. 1947 r.
Słyszano, że ojciec wspomniany przy wyjeździe z Warszawy do Palestyny, a nie do Białegostoku, gdzie się znajduje w tym czasie.
Podpis p. El. Koralówna
Jan Koral
Warszawa, dn. 14.12.47

CENTRALNA
ŻYDOWSKA KOMISJA HISTORYCZNA
w POLSCE
PRZY C.K. ŻYDÓW POLSKICH
Łódź, ul. Narutowicza Nr. 25 Tel. 157-10
Nr. Konta 228 Państw. Bank Rolny
L. Dz. 12.17.46. S.C.
Zaświadczenie.
Niniejszym zaświadcza na podstawie znajomości ob. Koryckiej Miriam z Włocławka, że ob. Cielecki Józef, zamieszkały w Włocławku, ukrywał w czasie okupacji niemieckiej w Włocławku życie M. Koryckiej i jej matki.
Sekretarz Generalny
Dr. J. Kermisz.
w/s Dyrektora
(podpis)
M. Blumenthal.
Zgodność:
Włocławek
Włocławek

Centralny Komitet Żydów w Polsce
Warszawa
Od Ob. Tekla Piaszka zam. w Wrocławiu przy ul. Biskupa Tomazka 14/7.
A/A
Podanie o udzielenie pomocy
2. 12. 47
2. 12. 47
W sprawie przechowywania 6-osobnej rodziny Żydów podczas Okupacji Niemieckiej
Wyżej wspomniana Ob. przechowywała 6-osobną rodzinę Żydów podczas Okupacji niemieckiej, w Łowiczu przy ul. Żółkiewskiej 11/18.
Ponieważ w obecnej chwili znajduje się w położeniu bardzo kryzysowym pod względem materialnym naradzała swoje życie i proszę Zarząd o wyrażenie mi na swój czyn który uczyniła naradzała w każdej chwili swoje życie jeżeli została potrzebna to mogę udowodnić to świadkami.
Z powołaniem
Tekla Piaszka

Komitet Żydowski
Bielsko-Biala
Mickiewicza 6-7a-1.489
Opis.
Zaświadczenie.
My niżej podpisani Hugon i Juliusz Gutfreund raportujemy, że Złoczyn, o którym mowa w Bielsku przy ul. Zielonej nr 5, posiadał w Bielsku, że ob. Sulpa Jan ze Złoczyna obecnie zamieszkały w Bielsku Bialym przechowywał nas bezinteresownie i ocalał nasz życie i jeszcze 18 żydów podczas okupacji niemieckiej, naradzała sobie i swojej rodzinie na największe niebezpieczeństwo, bo nawet na niebezpieczeństwo utraty życia swoje i swoich najbliższych. Przechowywał nas bezinteresownie przez prawie 18-tu miesięcy. Tylko Jemu zawdzięczamy nasze życie.
Bielsko, dnia 24 kwietnia 1947 r.
Juliusz Gutfreund sp.
Hugon Gutfreund sp.
Komitet Żydowski w Bielsku stwierdza niniejszym, iż ob. Hugon i Juliusz Gutfreund są zarejestrowani w naszym Komitecie i że powyższe zaświadczenie w pełni odpowiada prawdzie.
okr. piasek Komitet Żydowski
Bielsko-Biala
ul. Mickiewicza 28/26
Hugon Bachner sp.
Za zgodność z oryginałem: *[Podpis]*

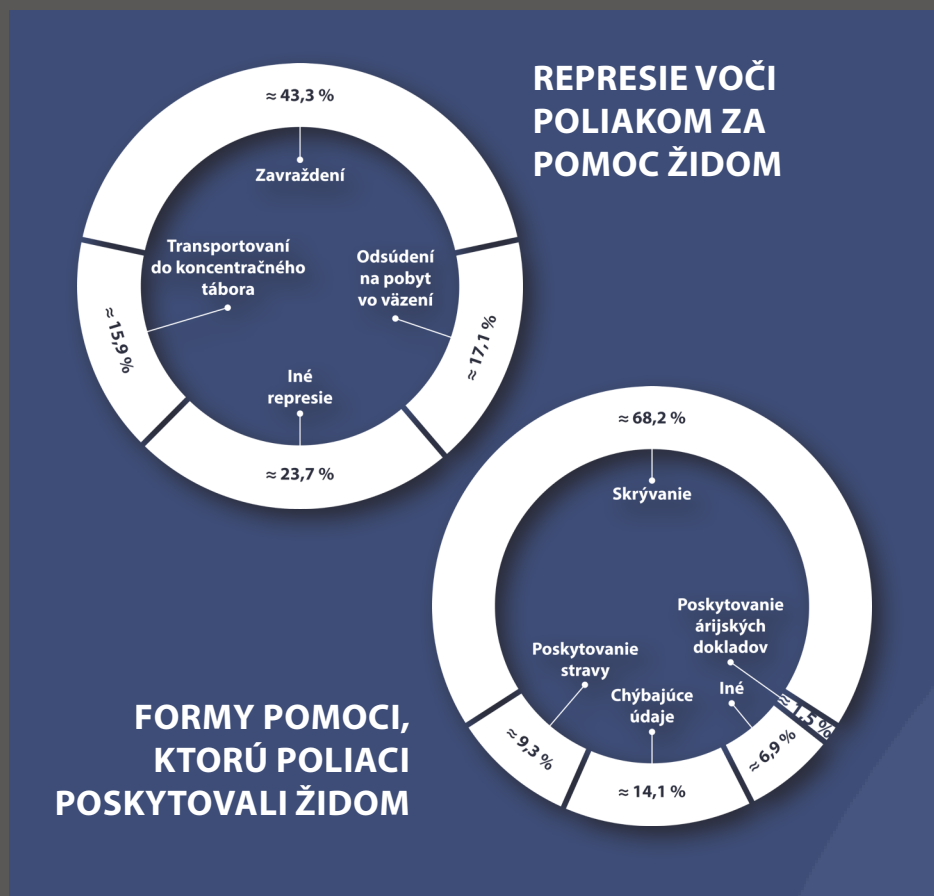
Powiatowy Komitet Żydowski
w Tarnowie
ul. Goldshamra 1.
Tarnów, dnia 16 lipca 1946 r.
Zaświadczenie.
Pow. Komitet Żydowski w Tarnowie zaświadcza, iż ob. Banek Józef i córka Irma urodzeni w Tarnowie i tamże zamieszkałi, przetrzymywali u siebie z narażeniem własnego życia podczas okupacji niemieckiej od września 1943 r. do stycznia 1945 r. t.j. 2 lata i 5 miesięcy pięć osób narodowości żydowskiej w najcięższej dla nich chwili.
Czynność tę spełnili całkiem bezinteresownie, bez żadnych korzyści materialnych co stwierdzają osoby uratowane:
Betrubnis Chaim
Betrubnis Dora
Betrubnis Inga
Lichtinger Sabina
Rappaport Samuel
Dokument ten wystawia się na wypadek, iż gdyby ob. Banek Józef i córka Irma potrzebowali jakiejś pomocy, proszą się o udzielenie im pomocy.
Za Komitet
Sekretarz:
Przewodniczący

Potvrdenia o pomoci.
Zo zbierky Židovského historického inštitútu vo Varsave

POLIACI OBJEKTOM REPRESIÍ ZA POMOC ŽIDOM

Väčšina Poliakov, ktorí zachraňovali Židov, a ktorých prichytili Nemci, bola zabitá na mieste alebo boli transportovaní do koncentračných táborov. Len niektorí z nich tábory aj prežili. Ostatní si museli odsedieť väzenský trest, boli transportovaní na manuálnu prácu do Tretej ríše, platili vysoké pokuty a boli mučení. Na grafe sú represie tohto typu uvedené ako „iné“. Je však tiež potrebné pamätať na to, že Nemci používali rôzne formy represíí zároveň (napríklad väzbu, bitku a peňažný trest či väzbu, väzenie a transport ľudí do koncentračného tábora). V diagrame sú z dôvodu prehľadnosti odlišené tri definitívne a najčastejšie používané nemecké represie voči Poliakom.

Jednou zo základných foriem pomoci na území Poľska okupovaného Nemeckom bolo skrývanie židovského obyvateľstva. Poliacy zároveň poskytovali Židom, ktorých u seba skrývali, aj obživu a zabezpečovali im minimálnu osobnú hygienu. Stravu poskytovali Židom aj v getách a táboroch, a vyrábali im falošné doklady, vďaka ktorým sa mohli Židia vydávať za osoby inej národnosti. V diagrame sú zohľadnené aj iné formy pomoci, ako napr.: doručovanie korešpondencie, poskytovanie peňazí či pomoc pri úteku z get. Pre lepšiu prehľadnosť je na grafe zobrazený základný druh pomoci.

Zdroj informácií: *Represje za pomoc Żydom na okupowanych ziemiach polskich w czasie II wojny światowej*, red. Martyna Grądzka-Rejak, Aleksandra Namysłó, IPN, Varšava 2019

SPRAVODLIVÍ MEDZI NÁRODMI

Titulom „Spravodlivý medzi národmi“ bolo do 1. januára 2019 vyznamenaných 27 362 osôb. Vyznamenané osoby z krajín mimo Európy (22 ľudí) nie sú v grafe zohľadnené.

- – národnosti z krajín okupovaných Treťou ríšou alebo jej spojencami
- 人 – národnosti z krajín spriateľených s Treťou ríšou
- 人 – národnosti z neutrálnych štátov
- 人 – národnosti z neokupovaných štátov/území, ktoré boli vo vojnovom stave s Treťou ríšou

Počet ľudí s týmto vyznamenaním neodrkadluje celý rozsah pomoci, ktorej sa dostalo Židom počas 2. svetovej vojny. Titul Spravodlivý medzi národmi je udeľovaný osobám na základe návrhu Židov, ktorým bola poskytnutá pomoc.

Medzi krajinami v okupovanej Európe boli významné rozdiely z hľadiska počtu Židov, ktorí v týchto krajinách bývali, ďalej z hľadiska systému okupácie, miery ohrozenia pre osoby, ktoré pomáhali židovskému obyvateľstvu, pričom treba mať na pamäti aj mnoho ďalších faktorov, ktoré mali vplyv na vzťah miestnej spoločnosti k Židom a na možnosti ich záchrany. Počet dánskych Spravodlivých nie je veľký, no na Hore pamäti bol zasadený strom ako pamiatka na dánske odbojové hnutie.

Zdroj informácií: <https://www.yadvashem.org/righteous/statistics.html>